

УДК 821.161.2“18/19”–6.09І.Франко:811.162.1–11А.Калін]:39

СВІДЧЕННЯ ВЗАЄМОПОВАГИ

Іван ГОРАК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

У публікації автор відкриває одну з невідомих сторінок франкознавства – стосунки Івана Франка з польським мовознавцем, професором Львівського університету Антонієм Каліною. Подано два невідомі листи Антонія Каліни до Івана Франка

Ключові слова: Іван Франко, Антоній Каліна, етнографія, листи.

Їх не надто багато і зберігаються вони у фонді Івана Франка, що у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України [1]. Всього два листи професора Львівського університету Антонія Каліни до Івана Франка. Відповідей, тобто листів Івана Франка до Антонія Каліни, не збереглося, що зовсім не означає, ніби їх не було. Крім особової справи Антонія Каліни у фонді Львівського університету, яка зберігається в Державному архіві Львівської області [2], жодних інших документів чи листів у інших львівських архівах не виявлено. Ця особова справа була використана у відомій монографії Л.Фінкеля та Л.Стажинського “Historia Uniwersytetu Lwowskiego”, ч.2, стор.272–276 (Львів, 1894), а звідси вона перемандрувала до різних довідників та енциклопедій, а також стала основою для написання статей популярного та наукового характеру.

Народився Антоній Каліна 23 травня 1846 р. в Кремпі під Островом у селянській родині Марії та Шимона Каліни. Гімназійну науку розпочав у поблизькому Острові, але через явну демонстрацію свого польського патріотизму був відти виключений та вимушений був перейти вчитись до гімназії в місті Срем, яку закінчив 1867 р. Цього ж року він став слухачем філософського факультету Вроцлавського університету, вивчаючи головним чином історію та класичну філологію, побічно відвідуючи лекції з граматики та польської літератури. По трьох семестрах науки перейшов учитись до Берлінського університету, пильно займаючись студіями порівняльної індоевропейської граматики. Університетську освіту завершив, проте, в Галлі 1872 р.

До Львова Антоній Каліна приїхав 1877 р. з Петербурга, де в тамтешньому університеті слухав лекції всесвітньовідомих мовознавців І.Срезневського та В.Ламанського, і на основі докторського ступеня, отриманого в Галльському університеті 1872 р. за роботу “De fontibus apud veteres scriptores, qui ad Sauromatarum res pertinent”, дістав право у Львівському університеті на габілітаційну лекцію. Це була лекція з царини мовознавства і називалась: “Rys historii samogłosek staropolskiego języka w porównaniu z innymi językami starosłowiańskimi”. Сенат філософського факультету Львівського університету зарахував її, а Міністерство

освіти та віросповідань своїм спеціальним розпорядженням дозволило зарахувати Антонія Каліну на роботу в згаданому університеті як приватного доцента порівняльної граматики старослов'янських мов, враховуючи його бездоганну поведінку в минулому, а також те, що 1873 р., відразу після захисту докторської роботи, Антоній Каліна склав перед спеціальною Державною комісією екзамен з історії та класичної філології, який дозволяв йому працювати викладачем цих предметів у гімназіях Австро-Угорщини всіх ступенів і читати ці предмети німецькою мовою. Правда, працювати викладачем гімназії Антоній Каліна відмовився (біографи пояснювали цей факт тим, що А.Каліна був польським патріотом і викладати німецькою мовою не захотів), а отримавши високу стипендію від Товариства допомоги науковцям в Познані, виїхав до Праги, де в тамтешньому університеті як звичайний слухач приступив до систематичного вивчення слов'янської філології, бо саме на той час, як виявилось, дуже бракувало надійних польських спеціалістів цього предмету у Львівському університеті. Ця ж стипендія дозволила Антонію Каліні 1874 р. відбутися велику наукову подорож по Чехії, Моравії та Словаччині з метою досконалого вивчення діалектів чеської та словацької мов. Для поглиблення своїх знань за рахунок стипендії після Праги Антоній Каліна поїхав в цілорічну мандрівку до Сербії і в Белградському університеті під керівництвом відомого мовознавця Джура Даничича (1825–1882), одного з реформаторів сербохорватської літературної мови, соратника легендарного Вука Караджича та продовжувача його справи, а також у Стояна Новаковича (1842–1915), відомого сербського громадського і політичного діяча, історика, філолога, автора граматики сербської мови, вивчав сербську літературу, після чого відбув влітку 1875 р. подорож по Сербії, Боснії та Герцеговині для вивчення діалектів сербської мови. На той час Антоній Каліна запланував собі досконало вивчити російську мову та її діалекти, а тому після Сербії він їде до Петербурга, де свій час розділяє між наукою в університеті та активною роботою в архівах та бібліотеках, розшукуючи пам'ятки старопольської мови. Врешті закінчилась стипендія та подорожі, на Антонія Каліну чекав Львів, щоб укріпити польські кадри і остаточно прогнати німецьких викладачів з тамтешнього університету з усіх посад, які вони тут займали.

1883 р. у Львові вийшла відома праця Антонія Каліни “Historia języka polskiego. 1. Formy języka do końca XVIII wieku”, яка, на думку спеціалістів, не втратила своєї вартості й сьогодні. За цю працю Антоній Каліна дістав спеціальну нагороду редакції “Бібліотеки Варшавської”, літературно-наукового журналу, який виходив у Варшаві у 1841–1914 рр. Водночас за цю ж працю ученою Академією мистецтв у Кракові 1883 р. присудила Антонію Каліні з фонду С.Галензовського високу стипендію, яка дозволила йому на рік залишити працю в університеті і поїхати до Болгарії, Румунії та Турції для вивчення болгарської мови та її діалектів. Результатом цієї поїздки стала поважна праця: “Studia nad historią języka bułgarskiego”, друкowana в “Rozprawach wydziału filologicznego Akademii umiejętności w Krakowie” у її 18 (1894) та 21 (1895) томах. На той час згадана праця вважалась дуже важливим досягненням польської славістики і забезпечила Антонію Каліні першість серед тодішніх польських славістів. За цю

працю болгарський князь Фердинанд нагородив його великою срібною медаллю “За науку та мистецтво”.

Наукові зацікавлення Антонія Каліни розвивались у двох напрямках: славістичному та полоністичному. До праць першого напрямку належить, крім згаданих праць, ще “Przyczynek do historii konjugacji słowiańskiej” (Pracy Filol., 1888, II; 1891, III).

Значно вагомішими є здобутки Антонія Каліни на ниві полоністики. Окрім згаданої історії польської мови, що вийшла 1883 р., заслуговують на згадку: “O liczebnikach w języku staropolskim” (Rozprawy Wydziału filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie, 1878, VI), “Anekdota palaeopolonica” (Archiv für slavische Philologie, 1879, III), в якій проведено дуже цікавий мовний аналіз “Sprawy o męce Pana Chrystusowej” з року 1544, “Über die Schreibung der Nasalvocate in den altpolnischen Denkmälern” (Archiv für slavische Philologie, 1880, IV), “O miękkich zgłoskach w języku staropolskim” (Przegląd Powszechny, 1884), “System konjugacji polskiej” (Muzeum, 1889), “Mowa kaszubska jako narzecze języka polskiego” (Prace Filolog., 1893, IV).

Замилування Антона Каліни старопольською мовою привело до публікації цією мовою цілої низки пам’яток, які він відшукав під час своїх студій у Петербурзі, а також в Польщі. Серед них: “Spowiedź powszechna z XV wieku” (Archiv für slavische Philologie, 1882, VI), “Artykuły prawa magdeburskiego z rękopisu około r. 1500” (Rozprawy Wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie”, 1880, VII), “Sieradzkie roty przysięg sądowych 1402 – 1412” (Archiv für slavische Philologie, 1882, IV), “Komedia o mięsopuście z rękopisu z początku XVI w.” (Prace Filologiczne, 1891, III).

Окремо в наукових працях Антонія Каліни стоїть його праця про мову циган у Словаччині: “La langue des Tziganes slovaques”, виданій у Познані 1882 р.

За свої праці Антоній Каліна вже 1884 р. став членом-кореспондентом Академії мистецтв у Кракові, а з 1895 р. дійсним її членом. Від 1892 р. став членом Товариства приятелів науки в Познані.

Попри все, Антоній Каліна довго чекав на професуру у Львівському університеті, що було чи не єдиним випадком в історії цього навчального закладу, щоб поляку так довго довелося чекати на професорську посаду. Професором він став на основі найяснішої цісарської постанови від 24 січня 1888 р., точніше тоді, коли у Львівському університеті була створена кафедра славістики. Зазвичай посаду професора польські вчені чекали рік-два. Випадок з Антонієм Каліною дозволяв польським шовіністам твердити про ущемлення прав поляків у Львівському університеті.

В останніх роках свого життя Антоній Каліна відійшов від активної праці в мовознавстві і зацікавився етнографією і не стільки з наукового боку, скільки організаційного, створивши 1895 р. Народознавче Товариство і будучи його головою до 1905 р. Саме завдяки Антонію Каліні був створений журнал “Lud”, який діє дотепер як орган цього ж Товариства. Антоній Каліна був його головним редактором перші десять років, а 1905 р. через слабке здоров’я склав з себе ці повноваження, проте саме в той період розгорнув надзвичайно кипучу суспільну діяльність. Довгий час Антоній Каліна був радником міста Львова і працював у

Шкільній комісії. Належав до засновників Науково-літературного товариства у Львові, Товариства фізичного виховання шкільної молоді, був віце-директором та ілюстратором Товариства опіки над звільненими в'язнями, активно працював у Товаристві городників та пасічників. Крім того, був членом управи братства Найсвятішої Панни Марії ласкавої королеви Польської Корони, членом управи Товариства вчителів вищих шкіл та почесним членом Товариства ім. Вінцента Поля etc, etc.

У 1893/1894 навчальному році був деканом філософського факультету, а наступного року, коли вирішувалась доля праці Івана Франка в університеті, він був продеканом цього факультету. 1904 р. Антонія Каліну обрано ректором університету на наступний навчальний рік, але по декількох тижнях, він зрікся цієї посади через поганий стан здоров'я.

Помер Антоній Каліна у 59-річному віці 4 травня 1906 р. і похований у гробівці Цемневських, родини своєї дружини Марії, разом з її батьком Северином, який помер на 87 році життя 30.08.1908 р. [2, ф.3–3152, оп.1, спр. 37, арк.65]. Гробівець, який був споруджений на 59-му – в полі Личаківського цвинтаря, не зберігся.

Праці Антонія Каліни високо цинив Іван Франко, як і Антоній Каліна високо оцінював наукову діяльність Івана Франка. Вже у статті “Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер” [3, т.29, с.51–76], яка вперше була опублікована в 16-му номері журналу “Народ” за 1893 р., ставить ім'я Антонія Каліни в один ряд з іменами таких вчених, як Адам Ржонжевський, Іван Бодуен де Куртене і називає його “пильним робітником на общеслов'янським полі”, а в статті “Слов'янський гурток” [3, т.28, с.53–55], що була надрукована в газеті “Kurjer Lwowski” від 31 січня 1890 р., позитивно говорить про нього як об'єктивного польського вченого, який обстоював істину в дискусії, що виникла на одному із засідань цього гуртка, коли О.Колесса у своїй доповіді намагався довести думку про великий вплив творчості Адама Міцкевича на творчість Тараса Шевченка. Антоній Каліна вступив у дискусію з українським ученим і заперечив цей вплив в такому обсязі, як його бачив О.Колесса.

Антоній Каліна був одним з перших критиків праці Івана Франка “Іван Вишенський і його твори”, що вийшла у Львові 1905 р. На цю працю Івана Франка він відгукнувся досить великою статтею в журналі “Kwartalnik Historyczny” (кн.IV. стор.706–714, 1895 рік), за що Іван Франко подякував йому у статті “Новий причинок до студії над Іваном Вишенським” [3, т.32, с.112–116].

Іван Франко був пильним читачем журналу “Lud”, використовував матеріали, які друкувались там, для своїх “Галицько-руських народних приповідок”. Антоній Каліна був одним з тих, хто не заперечував проти праці Івана Франка у Львівському університеті.

З Антонієм Каліною Івана Франка в'язала також тісна співпраця на полі слов'янської філології, зокрема у питанні польсько-українських стосунків. Так, на з'їзді польських письменників, який відбувся у Львові 19–22 липня 1894 р. і де були присутні Ян Карлович, польський фольклорист, етнограф, філолог і музикознавець, Іван Бодуен де Куртене, зав'язалось, як повідомляє Іван Франко Михайла Драгоманова в листі від 3 серпня 1894 р. [3, т.49, с.503], за ініціативою

Яна Карловича і під проводом Антонія Каліни фольклористичне товариство. Іван Франко виступив з рефератом, брав жваву участь у дискусіях, у збірнику з нагоди з'їзду "Pamiętnik Zjazdu literatów i dziennikarzy polskich, t.1. Referaty i wnioski" надрукував дві статті: "Етнологія та історія літератури" і "Взаємозв'язок польської та української літератур". Словом, як писав у тому листі до Драгоманова: "На з'їзді я промовляв досить багато і можу сказати, не без пожитку" [3, т.49, с.503].

На жаль, ця сторінка в біографії та творчості Івана Франка залишається маловивченою і потребує окремих студій. Але безсумнівно, що з усіх українських дослідників та вчених Антоній Каліна запросив взяти участь у роботі з'їзду саме Івана Франка, і свідчить про це лист А.Каліни до Івана Франка від 2 червня 1894 р. (у нашій публікації лист №1). Тільки пізніше повідомив Іван Франко про це М.Драгоманова, а відтак і Ф.Вовка в листі від 12 листопада 1894 р. [3, т.49, с.526]: "Статути вже затверджені, та першого збору ще не було. Я вишлю Вам екземпляр статуту, а пізніше подавати буду в Ж[итті] і Сл[ові] справоздання з його діяльності. На чолі стоїть проф. тутешнього університету славіст Каліна" [3, т.49, с.527].

І ще один лист до М. Драгоманова від 14 листопада 1894 р.: "З моєю доцентурою стоїть діло так, що вибрали комісію з трьох референтів: Каліна, Пілат і Грушевський. Розказували мені, що на конференції професорів при виборі тої комісії всі поляки були за тим, щоб допустити мене, а з русинів Шараневич не говорив нічого, а Грушевський був проти мене. Які аргументи він виводив у поле, не знаю" [3, т.49, с.528]. Антоній Каліна вболівав за долю Івана Франка, і доказом може служити лист від 5 квітня 1895 р., який в нашій публікації є під №2.

В особовій справі Антонія Каліни [2] збереглося чимало вирізок з різних тодішніх газет, які свідчать, з якою шанобливістю відпровадили його в останню дорогу студенти, представники різних товариств, членом та керівником яких він був у останні роки свого життя, а також колеги та представники влади, які завжди і всюди огортали його повагою та приязню, що й дало можливість йому, синові простих польських селян, вирости до великого вченого.

Доля ж архіву вченого невідома, і про неї в пресі не повідомлялось. Не виявлено також листів Івана Франка до Антонія Каліни.

Знайдені два листи Антонія Каліни до Івана Франка публікуються зі збереженням усіх особливостей тексту.

Листи Антонія Каліни до Івана Франка

№ 1

[2.VI.1894]¹

Niniejszym mam zaszczyt zaprosić szan. Pana na posiedzenie d[nia] 4/XI o 3-jej w mieszkaniu mojem (uł. garnc[zarska], 6) w celu porozumienia się co do dalszych kroków w sprawie Towarzystwa ludoznawczego, którego Statut c. k. Namiestnictwo zatwierdziło.

Z poważaniem,
Kalina.

ІЛ, ф.3, № 1630, арк. 439. Поштова листівка. Рукопис. Автограф.

Цим листом маю честь запросити шан[овного] Пана на засідання 4.11 о 3-й у моєму помешканні (вул. Гончарська, 6) [щоб домовитись стосовно подальших кроків у справі народознавчого Товариства, статут якого Намісництво затвердило.

З повагою,
Каліна].

№ 2

Lwów, 5.4.1895

Szanowny Panie Doktorze!

Może Pan już wrócił z Wiednia, a jeżeli nie, to skoro wróci, niech przysze mi łaskawie swój odczyt² czytany na posiedzeniu Tow[arzystwa] ludoznaw[czego]. Czasopismo bowiem nasze już drukuje się, a może byłoby wydrukowanym, gdyby odczyt ten był drukarni posłany. Na powagę p. dr. Dybowskiego³ może zechciałby Pan porównanie literatury ludowej z maroderstwami wojskowymi zmienić na porównanie z organizmami niższymi w przyrodzie, które zawierają w sobie fizyologicznie te same cechy charakterystyczne zwyczajne i służą w wielu warunkach do ich dokładnego wyjaśnienia. Będzie to może trafniejsze.

Zapewne odczyt mi przetłumaczyć zechce Pan na ruskie. Może dać pokój.

A szkoda kosztów. Lepiej prywatnie zmówić się z tymi, o których można przypuszczać, że zajmowali się sprawami Towarzystwa i za ich pośrednictwem zjednywać członków.

Ciekaw jestem, co Pan z Wiednia.

Zasylamy szacunku,
Kalina.

ІЛ, ф.3, № 1634, арк. 38–39. Поштова листівка. Рукопис. Автограф.

¹ Датується на підставі поштового штемпеля.

² Мова йде про статтю "Etnologia i dzieje literatury", надруковану в книзі "Pamiętnik Zjazdu literatów i dziennikarzy polskich. t. 1. Referaty i wnioski". Львів, 1894, с. 1–11. Українською мовою вперше надруковано в т. 29 п'ятдесятичного видання творів Ів. Франка.

³ Бенедикт Дибовський (15.04.1835 – 31.01.1930) – один з найвідоміших вчених Львівського університету, засновник зоологічного музею Університету, а також географічного кабінету. З 1883 р. звичайний професор університету.

[Шановний Пане Докторе! Може, Ви вже повернулися з Відня, а якщо ні, то одразу після повернення вишліть мені ласкаво свою доповідь, зачитану на засіданні народознавчого Товариства. Видання наше вже друкується, а може вже й було б видане, якби доповідь цю було подано до друкарні. З огляду на др. Дибовського може б Ви погодилися порівняння народної літератури з військовими мародерствами замінити на порівняння з нижчими організмами у природі, що містять в собі фізіологічно ті ж характерні риси і слугують за багатьох обставин для їх докладного роз'яснення. Можливо, це буде більш вдалим.

Мабуть, доповідь Ви захочете перекласти мені на руську. Можете не турбуватися.

А шкода коштів. Краще приватно домовитися з тими, про кого можна припускати, що займалися справами Товариства, і за їхнім посередництвом контактувати з членами.

Цікаво мені, що Ви привезете з Відня.

Висловлюю повагу,
Каліна].

Документи

1. Відділ рукописів та текстології Інституту ім. Т.Шевченка НАН України, фонд 3. – 3. 1630 та 1634.
2. Державний архів Львівської області, фонд 26, опис 5, справа 779.
3. Франко І. Збір. тв.: У 50-ти т. – К.: Наук. думка, 1979. Вказуються том та сторінки цього видання.

EVIDENCE OF THE RELATION

Ivan HORAK

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska st.,1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

In the publication the author opens one of the unknown pages of Franko's relations with Polish scientist, professor of Lviv University Antonij Kalina. The two letters addressed by Antnij Kalina to Ivan Franko.

Key words: Ivan Franko, Antonij Kalina, relation, letters.

Стаття надійшла до редколегії 4.02.2004
Прийнято до друку 20.05.2004